

ÚSTŘEDNÍ POLITICKÁ AUTORITA MAĎARSKÉ MENŠINY TŘICÁTÝCH LET 20. STOLETÍ – HRABĚ JÁNOS ESTERHÁZY (1901–1957)

Andrej Tóth

1 Úvod

Maďarská menšina s téměř 750 tisíci¹ svých příslušníků tvořila druhou nejpočetnější národnostní menšinu prvorepublikového Československa, na celkovém složení obyvatelstva se podílela 5,6%. Maďari byli v Národním shromáždění první Československé republiky zastoupeni ve všech jeho čtyřech volebních obdobích dvěma politickými subjekty: Zemskou křesťansko-socialistickou stranou (Országos Keresztény Szocialista Párt; OKSZP) a Maďarskou národní stranou (Magyar Nemzeti Párt),² které se v červnu 1936 spojily v jeden politický subjekt, ve Sjednocenou maďarskou stranu (Egyesült Magyar Párt; EMP), jak zněl jeho zkrácený název. Hrabě János Esterházy se na politické scéně první republiky etabloval jako v pořadí třetí předseda maďarských zemských křesťanských socialistů, které vedl od prosince roku 1932.³ V roce 1936 se pak stal výkonným předsedou EMP.⁴

¹ V roce 1921 žilo v Československu celkem 745 431 obyvatel maďarské národnosti. Srov. *Československá statistika* – Svazek 9. Řada VI., Sčítání lidu v Republice Československé ze dne 15. února 1921, díl I., Praha 1924, Tab. 50, Národnost československých státních příslušníků. I., s. 60*.

² Do roku 1925 Zemská maďarská strana malorolníků, zemědělců a živnostníků (Országos Magyar Kisgazda, Földműves és Kisiparos Párt), zkráceně Maďarská malorolnická strana (Magyar Kisgazda Párt).

³ Po Jenő Lelleyem (1920–1925) a Gézou Szüllöm (1925–1932).

⁴ K politické scéně maďarské menšiny v prvorepublikovém Československu viz souhrnně TÓTH, Andrej – NOVOTNÝ, Lukáš – STEHLÍK, Michal: *Národnostní menšiny v Československu 1918–1939. Od státu národního ke státu národnostnímu?* Praha 2012, s. 76–101 nebo TÓTH, Andrej: *Political Parties of Hungarian Minority in Interwar Czechoslovakia (1918–1938) – Brief Summary and Outline of the Issue.* Ůt kontinens, 2010, s. 169–193.

2 Kdo byl János Esterházy?

János Esterházy byl potomkem starobylého uherského šlechtického rodu. Narodil se 14. března 1901 v obci Velké Zálužie (maď. *Nyitraújlak*) u Nitry, kde měla rodina své rodové sídlo. Jako šlechtický syn měl svého domácího učitele, který ho vyučoval až do páté třídy víceletého gymnázia. V gymnaziálních studiích pak pokračoval v Budapešti, kde absolvoval i tři roky vyšší obchodní akademie. V roce 1924 se oženil s hraběnkou Lívií Serényiovou, se kterou měl dvě děti, syna Jánose (1929) a dceru Alici (1932).⁵

Politicky se Esterházy v mládí neangažoval. Po ukončení svých studií soustředil svou pozornost výhradně na správu a finanční ozdravení rodového hospodářství ve Velkých Zálužích, jehož ekonomická kondice byla vážně podlomena důsledky pozemkové reformy. Při svých častých návštěvách Bratislavy a Prahy kvůli nutným jednáním se zemědělskými a finančními úřady a právníky se ovšem začal setkávat s představiteli obou hlavních politických stran maďarské menšiny v Československu. Tyto kontakty postupně vyústily v jeho aktivní zapojení do politického života OKSŽP.⁶

Esterházy do vysoké stranické politiky ještě v průběhu dvacátých let nezasáhl. Jeho politická kariéra se začala psát až od poloviny roku 1931. Nejprve v červnu uvedeného roku zaujal post předsedy Československé maďarské ligy pro Společnost národů a o zhruba rok a půl, 14. prosince 1932, byl zvolen do čela maďarských křesťanských socialistů.⁷

⁵ BALASSA, Zoltán: *Pilóta a viharban. Gróf Esterházy János és kora* (dále jen *Pilóta*). Budapest 1994; Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), S/2 (215) – 51 – 81, Zápisnica napísaná dňa 25. apríla 1949..., dokument je součástí soudního spisu k Jánosi Esterházymu, resp. přílohou k rozsudku nad jeho osobou TnEud 19/27/47 ze dne 16. září 1947, fol. 12.

⁶ ABS, tamtéž; BALASSA, Z.: *Pilóta*, s. 25; MOLNÁR, Imre: *Esterházy János élete és mártírhálála* (dále jen *Esterházy János*). Šamorín 2010, s. 24; ESTERHÁZY, Lujza: *Szívek az ár ellen* (dále jen *Szívek*). Budapest 1991, s. 60–61.

⁷ ANGAL, Béla: *Érdekvédelem és önszerveződés. Fejezetek a csehszlovákiai magyar pártpolitika történetéből 1918–1938*. Galanta – Dunajská Streda 2002, s. 182; MOLNÁR, I.: *Esterházy János*, s. 28–29 a 32–34; *Egyhangúlag Esterházy Jánost választották meg...* Prágai Magyar Hírlap (dále jen PMH), č. 285 (3098), 15. 12. 1932, s. 3; ANGAL, Béla: *Dokumentumok az Országos Keresztényszocialista Párt történetéhez 1919–1936* (dále jen *DOKSZPT*). Šamorín – Dunajská Streda 2004, dok. č. 94, s. 422–424. K problematice nástupu Jánose Esterházyho do čela OKSŽP srov. souhrnně TÓTH, Andrej: *Nástup hraběte Jánose Esterházyho do čela maďarské Zemské křesťansko-socialistické strany v Československu na sklonku roku 1932*. Moderní dějiny, 18, 2010, č. 1, s. 77–101, resp. 88–95.

3 V přední linii maďarské menšinové politické scény

János Esterházy v předsednickém křesle OKSzP hájil důslednou opoziční politickou linii strany. Vzhledem ke svému šlechtickému původu vyzdvihoval konzervativní zaměření strany, zkonstatěly konzervativismus však odmítal. Nicméně charakter konzervativní politiky OKSzP neshledával ve znamení zarytého lpění na všem starém, ale ve smyslu zachrany a aplikace všeho, co mělo hodnotu a co se v minulosti osvědčilo.⁸

Jedním ze základních cílů Esterházyho politiky bylo autonomistické přeuspořádání republiky. Odmítal tvrzení vládních kruhů, že Slovensko není ještě k zavedení vlastní autonomní politické samosprávy zralé. Urgoval i neprodlené provedení autonomie Podkarpatské Rusi v praxi, k němuž byla Praha povinována mezinárodněprávními závazky. Jako politický předák početné národní menšiny odmítal dělení společnosti z národního hlediska na většinovou a menšinovou. V centru jeho politického programu bylo proto plné zrovnoprávnění všech národů žijících v republice.⁹

Esterházy nesouhlasil s paušálním nařčením maďarských křesťanských socialistů automaticky z protistátní činnosti jen proto, že patří k maďarské menšinové opozici. Za mnohem nebezpečnější pro stát považoval takovou politiku, která aktuální sociálně-politické otázky vnímá optikou marxistických idejí, tj. je založena na nenávisti proti jednotlivým společenským vrstvám a třídním boji a ne na zásadách papežské encykliky *Rerum novarum*. Je potřeba vyzdvihnout, že Esterházy byl zastáncem politiky respektující zákonné mantinely. Příslušníky maďarské menšiny proto vždy vyzýval, aby se drželi zásad náboženské morálky a uplatňovali sebekázeň a loajálnost k zákonům.¹⁰

OKSzP se až prakticky pod jeho vedením stává skutečně křesťansko-socialistickou stranou. Esterházy již ve své nástupnické řeči po svém zvolení do předsednického křesla strany deklaroval, že OKSzP bude pod jeho vedením nadále neochvějně stát na základech křesťanského světového názoru a dál bude v opozici proti těm politickým směrům a snahám, jež jsou v rozporu s křesťanským vnímáním světa, tj. proti sociální demokracii a komuni-

⁸ Esterházy: *fő feladatunk a nemzetű öntudat...* PMH, č. 286 (3099), 16. 12. 1932, s. 3 nebo DOKSzPT, dok. č. 95, s. 425–428, resp. 427.

⁹ PMH, tamtéž nebo DOKSzPT, dok. č. 95, s. 425–428, resp. 426; „A meg nem alkuvó ellenzéki politika...” PMH, č. 146 (3256), 29. 6. 1933, s. 3 nebo ESTERHÁZY, János: *A kisebbségi kérdés. Válogatott írások, beszédek, interjúk* (dále jen *A kisebbségi kérdés*). Ed. Imre MOLNÁR. Budapest 2000, s. 21–23, resp. 22.

¹⁰ *Mi nem tekinthetjük...* PMH, č. 76 (3407), 1. 4. 1934, titulní strana nebo ESTERHÁZY, J.: *A kisebbségi kérdés*, s. 32–34, resp. 33; PMH, č. 218 (3549), 23. 12. 1934, titulní strana, („Tiltakoznunk kell minden oly kísérlet ellen...”) nebo ESTERHÁZY, J.: *A kisebbségi kérdés*, s. 38–40, resp. viz s. 40.

smu, a proti všem těm úsilím, která jsou namířena proti víře a náboženství. V důsledném uplatňování křesťanských hodnot v politickém a každodenním životě viděl Esterházy i záruku plnohodnotného uplatnění národních specifik každé národní skupiny a záruku mírové koexistence mezi národy v době, kdy se jeden národ snaží zničit národ druhý.¹¹

Výše nastíněnou politickou linii uplatňoval Esterházy později i jako výkonný předseda Sjedenčené maďarské strany, utvořené, jak již bylo výše zmíněno, v létě 1936 sloučením obou ústředních opozičních politických stran maďarské menšiny.

4 V Národním shromáždění

János Esterházy se během několika mála let stal jednou z vůdčích politických osobností maďarské menšiny v Československu. Po čtvrtých parlamentních volbách v květnu 1935 usedl i do poslaneckých lavic národního shromáždění. Zde patřil k aktivním „mluvčím“ maďarské menšiny. Do rozpravy se vždy hlásil mezi prvními a jeho vystoupení vzbuzovala pravidelně u ostatních poslanců živou odezvu.

Esterházy se v poslanecké sněmovně poprvé uvedl 25. června 1935. Ve svém expozié obhajoval opoziční a negativistickou politickou linii své strany a kategoricky kritizoval přístup státu vůči národnostním menšinám. Doslova uvedl: „...Maďarstvo má tuná od 16 rokov sťažnosti, ktoré nijako neboly tou ktorou koalíčnou vládou väčšinou sanované tak, ako to nám tunajším Maďarom zabezpečujú mierové smluvy... Ja v tomto štáte platím dane, platím dane spolu so svojimi maďarskými bratmi a tedy nesmiem pripustiť a trpeť, aby strany väčšiny, ktoré dnes sedia pri mäsnom hrnci, proste nohama udupávaly naše ľudské práva.“¹²

Předseda maďarských křesťanských socialistů ve svém úvodním parlamentním projevu zřetelně deklaroval, že dosavadní autonomistické stanovisko politických zástupců československé maďarské menšiny se nemění, ať nová vláda honoruje přání a požadavky Maďarů jakkoliv, neboli, jak na samotném závěru svého expozié doslova uvedl: „...jednoho, a to autonomie a samostatnosti Slovenska nikdy sa nevzdáme.“ Tímto prohlášením dal před-

¹¹ Esterházy: *fő feladatunk a nemzet öntudat...* PMH, č. 286 (3099), 16. 12. 1932, s. 3 nebo *DOKSzPT*, dok. č. 95, s. 425–428, resp. 426.

¹² K prvnímu Esterházyho expozié v poslanecké sněmovně Národního shromáždění srov. Poslanecká sněmovna, Těsnopisecké zprávy (dále jen PS TZ), IV. volební období, 1.–2. zasedání, 1935–1936, schůze 1–30, TZ o 5. schůzi PS Národního shromáždění republiky Československé (dále jen N. S. R. Č. S.), dne 25. června 1935, s. 52–54, k citované pasáži viz s. 52.

seda OKSzP vládě jednoznačně najevo, že Maďari v této otázce nejsou ochotni přistoupit k jakémukoliv kompromisu.¹³

Autonomistické stanovisko maďarských křesťanských socialistů podtrhl Esterházy v parlamentu i na sklonku jara osudového roku 1938. Esterházy směřem k vládě i tehdy potvrdil, že základním předpokladem sanace národnostní otázky v zemi je pro Maďary pouze a jen ústavněprávní přeuspořádání republiky. Zdůraznil ale přitom, že boj Maďarů za autonomii Slovenska a za rovnoprávnost Maďarů s většinovým československým národem bude v režii EMP probíhat výhradně na zákonném podkladě.¹⁴

Pozornost si pak zasluhuje i Esterházyho první a současně poslední projev v poslanecké sněmovně za druhé republiky, v polovině prosince 1938, tedy po Mnichovu a podpisu první vídeňské arbitráže. Esterházy tehdy vystoupil proti vládnímu návrhu tzv. zmocňovacího zákona a upozorňoval, že předloha „odporuje ideám parlamentarizmu a zabezpečuje jednotlivcom dosiaľ neslýchanú plnú moc a práva širokých rozmerov, čo sa vlastne rovná určitej odrude diktatúry.“ Na druhé straně ovšem Esterházy se souhlasem kvitoval kritická slova nové politické elity pomnichovské republiky vznesená na adresu vůdčích politických činitelů státu uplynulých dvaceti let. Spatřoval v nich rehabilitaci dvacetileté opoziční politické linie československé maďarské menšiny a vyjádřil v této souvislosti naději na opravdovou očistu veřejného života od všeho, co přivodilo zkázu první republiky.¹⁵

5 Esterházyho jednání s vůdčími politickými představiteli Československa ve druhé polovině třicátých let

Esterházy jako přední politický zástupce maďarské menšinové politické scény jednal rovněž v politicky dramatických letech druhé poloviny třicátých let několikrát i s čelnými představiteli první republiky. Vůbec první schůzka Jánoše Esterházyho s vůdčím politickým činitelem státu se odehrála v souvislosti s prezidentskou volbou koncem roku 1935, 15. prosince, kdy se sešel

¹³ PS TZ, IV. volební období, 1.–2. zasedání, 1935–1936, schůze 1–30, TZ o 5. schůzi PS Národního shromáždění republiky Československé (dále jen N. S. R. Č. S.), dne 25. června 1935, s. 54.

¹⁴ PS TZ, IV. volební období, 6. zasedání, 1937–1938, schůze 112–142, viz TZ o 138. schůzi poslanecké sněmovny N. S. R. Č. dne 10. března 1938, s. 23.

¹⁵ PS TZ, IV. volební období, 7.–8. zasedání, 1938, schůze 143–159, viz TZ o 157. Schůzi poslanecké sněmovny N. S. R. Č. dne 14. prosince 1938, s. 5.

s prezidentským kandidátem, dlouholetým ministrem zahraničních věcí Edvardem Benešem.¹⁶

O dva dny později, odpoledne 17. prosince, jednal Esterházy, tentokrát již spolu i s dalšími předáky opoziční maďarské menšinové politiky, s Benešem znovu. Schůzka kandidáta na prezidenta republiky s předáky OKSŽP a MNP proběhla navzdory tomu, že jeho zvolení nástupcem Tomáše Garrigua Masaryka do prezidentského úřadu bylo již tehdy prakticky jisté. Beneš pak ještě těsně před samotnou prezidentskou volbou nechal prostřednictvím svého důvěrníka vzkázat maďarským zákonodárcům přes Esterházyho, že navzdory skutečnosti, že se již stal jediným koaličním kandidátem na post hlavy státu, setrvává na bázi společných rozhovorů z předešlého dne. I díky vlivu předsedy OKSŽP Esterházyho pak zákonodárci obou maďarských menšinových politických stran poprvé nezaujali při volbě prezidenta republiky negativistické stanovisko a hlasovali pro Edvarda Beneše.¹⁷

Beneš považoval Esterházyho z opozičních politických lídrů československé maďarské menšiny za nejdůvěryhodnějšího partnera pro jednání o maďarské otázce. Dokladem tohoto je skutečnost, že později, v září 1936, nabídl

¹⁶ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (dále jen MNL-OL), K 64 – 62. cs. – 1935 – 7. t. – 872/res. pol./1935, resp. 869/res. pol./1935, Szüllőho aide mémoire z konce prosince 1935, fol. 4–6 (s. 1–3); tamtéž, 872/res. pol./1935, resp. 252/pol./1935, zpráva maďarského vyslance v Praze Jánose Wettsteina maďarskému ministrovi zahraničních věcí Kálmánu Kányovi z 19. prosince 1935 (Bonyodalmak a magyar pártoknak a köztársasági elnökválasztáson tanúsított magatartása körül.), fol. 1–3 (s. 1–6), předseda OKSŽP Esterházy je ve vyslancově zprávě uváděn pod krycím jménem „Asztalos“; tamtéž, 872/res. pol./1935, ad 840/res. pol./1935, dvoustránkový strojopisný dokument bez datace a bližšího označení, fol. 8–9 (s. 1–2); Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i. (dále jen MÚA AV ČR), Archiv Ústavu Tomáše Garrigua Masaryka (dále jen AÚTGM), fond Edvard Beneš, Oddělení I (dále jen fond EB I), kart. 45, sign. R/1340/136, Slovensko – Fotokopie – 1930–1938, fotokopie dvoustránkového Rücklova (Jan Jiří) strojem psaného dopisu kancléři prezidenta republiky Přemyslu Šámalovi z 16. prosince 1935 z Kanceláře prezidenta republiky (T. 1002/35 – sign. prezidentské kanceláře), s. 1–2.

¹⁷ MNL-OL, K 64 (Politikai osztály reservált iratai 1918–1944) – 62 esomé (dále jen es.) – 1935 – 7. tétel (dále jen t.) – 872/res. pol./1935, resp. 252/pol./1935, cit. Wettsteinova zpráva Kányovi z 19. prosince 1935 a tamtéž, 869/res. pol./1935, cit. Szüllőho aide mémoire; MÚA AV ČR, AÚTGM, fond EB I, kart. 45, inv. č. R/124/2 (R 94), VPZ–VP 1935, Opis Rücklova dopisu z 18. prosince 1935, Pro pana předsedu Esterházyho, fol. 72. Citovaný Benešův vzkaz prostřednictvím jeho důvěrníka Rückla adresovaný János Esterházymu cituje bratislavský maďarskojazyčný deník *Esti Újság* ve svém vydání z 20. prosince, viz *Beneš köztársasági elnök... – Beneš levele Esterházyhoz*. *Esti Újság*, č. 294, 20. 12. 1935, s. 1–2, resp. 1. Rücklem naformulovaný Benešův dopis maďarským zákonodárcům opublikoval na základě *Esti Újság* i ústřední list *HSLŠ Slováč*. *Srov. Prezident dr. Beneš a naši Maďari. Čo sa dialo v zákulisí pred voľbou*. *Slovák*, č. 288, 20. 12. 1935, s. 2. Podrobněji k postoji maďarských menšinových stran v prezidentské volbě v prosinci 1935 viz Tóth, Andrej: *Maďarské menšinové politické strany v Československu a volba Masarykova nástupce do úřadu prezidenta republiky v prosinci 1935. I. díl*. *Moderní dějiny. Časopis pro dějiny 19. a 20. století*, 20, 2012, č. 1 a 2, s. 157–201.

Esterházymu během jejich společné schůzky ve slovenských Topolčiankách i post ministra bez portfeje. Výkonný předseda EMP však s odkazem na to, že se od prezidentské volby nečinilo nic pro zlepšení situace maďarské menšiny ze strany státu, i navzdory slibu danému maďarským politikům, místo ve vládě odmítl.¹⁸

János Esterházy byl pak pochopitelně i u jednání čelných zástupců EMP o problematice maďarské menšiny i s předsedou vlády Milanem Hodžou. Ta se však uskutečnila až ve vnitropoliticky napjatém roce 1938. K prvnímú meritornímu jednání mezi EMP a premiérem došlo dokonce až v polovině tohoto pro republiku velmi dramatického roku, 29. června. Nicméně ani tato, ani následující jednání představitelů EMP s předsedou vlády 20. července a 1. září, na nichž se lídři EMP včetně Esterházyho snažili dosáhnout zrovnoprávnění maďarské otázky s otázkou německou, opoziční maďarské menšinové politiky neuspokojila a vedla nakonec k jejich definitivnímu rozchodu s republikou.¹⁹

S ohledem na vyhrocenou vnitropolitickou krizi první republiky na sklonku léta a podzimu 1938 je třeba upozornit na nemalou zásluhu právě Jánose Esterházyho na tom, že československá vláda nebyla na rozdíl od sudetoněmeckých oblastí nucena vyhlásit na maďarskojazyčném území výjimečný stav. Výkonný předseda EMP byl proti všem masovým manifestacím a demonstracím a uvnitř strany své spolustraníky upomínal, že Maďaři mohou uplatnit svá práva pouze demokratickou a parlamentní cestou.²⁰

¹⁸ Esterházy se s prezidentem Benešem v Topolčiankách sešel 11. září 1936. K jednání Esterházyho s Benešem v září 1936 viz MOL, K 64 – 70. cs. – 1937 – 7. t. – 128/res. pol./1936, Mátyás látogatása Benesnél és tárgyalásai Sramekkel, tajná zpráva šéfa maďarského konzulátu v Bratislavě vicekonzula Gyuly Petraviche z 15. února 1937, fol. 6–7 („Mátyás“ bylo jedno z krycích jmen Jánose Esterházyho v korespondenci maďarského ministerstva zahraničních věcí), resp. Esterházyho zápis z jednání s prezidentem Benešem, které proběhlo v Topolčiankách 11. září 1936, fol. 9–20 (s. 1–12). Dokument č. 128/res. pol./1936 byl spolu s dok. č. 273/res. pol./1936 (Esterházyho zpráva o schůzce s prezidentem Benešem 23. dubna 1937, tamtéž, 273/res. pol./1936, fol. 1–5) na ministerstvu zahraničních věcí Maďarského království veden pod č. 606/res. pol./1936 (viz prázdnou složku s označením 606/res. pol./1936, tamtéž, K 64 – 70. cs. – 1937 – 7. t.).

¹⁹ MNL-OL, K 64 – 79. cs. – 1938 – 65. t. – 597/res. pol./1938, resp. 18/fön./1938, Bizalmas iratok felterjesztése, zpráva maďarského vyslance v Praze maďarskému ministru zahraničních věcí z 4. července 1938, resp. příloha B (B./ Melléklet a 18/fön. 1938 sz. jelentéshez), fol. 92–95; tamtéž, K 64 – 79. cs. – 1939 – 65. t. – 633/res. pol./1938, zápis ze schůze zástupců EMP s předsedou vlády Milanem Hodžou 20. července 1938, fol. 99–102; tamtéž, K 64 – 75. cs. – 1938 – 7. t. – 777/res. pol./1938, A Magyar Párt vezetőségének tárgyalása Hodža miniszterelnökkel s datací 2. září 1938, resp. příloha k dokumentu 28/fön. 1938, fol. 3–4.

²⁰ POPÉLY, Gyula: *Esterházy János emberi és politikusi pályája*. In: ESTERHÁZY-MALFATTI, Alice – TÖRÖK, Bálint: *Esterházy János emlékkönyv*. Budapest 2001, s. 180.

6 Ve Slovenském štátu

János Esterházy ve své politické roli obhájce práv menšinových Maďarů pokračoval i po vyhlášení samostatnosti Slovenska bratislavským autonomním sněmem 14. března 1939. Dodejme však zde, že Esterházy se tohoto přelomového zasedání slovenského autonomního sněmu nezúčastnil.²¹ Esterházy tak i po 14. březnu 1939 zůstal na území toho státu, do kterého připadl jeho rodový majetek, přitom v Budapešti by na něj čekalo automaticky minimálně členství v horní komoře maďarského parlamentu. Za Slovenského státu stál Esterházy včele jediné povolené politické strany maďarské menšiny v samostatném Slovensku, Slovenské maďarské strany (Szlovenszkói Magyar Párt), právní nástupkyní EMP, jež běžně vystupovala pod svým zkráceným názvem Maďarská strana (Magyar Párt, MP). Stranu vedl po celou dobu její existence, tj. do jara 1945.²²

Bývalý nejvýznamnější předák maďarské menšiny v první Československé republice János Esterházy se stal i jediným zástupcem zhruba 65 tisíc menšinových Maďarů, kteří po vídeňské arbitráži zůstali na slovenském území, v šedesáti tří členném Sněmu Slovenské republiky. Esterházy se do slovenského, nejprve jen autonomního sněmu, dostal ve volbách 18. prosince 1938 z kandidátní listiny tehdy ještě jediné povolené politické strany na Slovensku, Hlinkovy slovenské ľudové strany (HSLŠ). Prostřednictvím kandidátní listiny HSLŠ bylo zajištěno zastoupení ve slovenském sněmu i německé menšině. Ovšem vzhledem k nacionálně-socialistické orientaci jediné politické strany německé menšiny ve Slovenské republice, Deutsche Partei (DP), byla politická váha německé menšiny samozřejmě jiná. Zatímco pro záležitosti německé menšiny byl v nejvyšší státní administrativě zřízen státní sekretariát, v jehož čele stanul předseda DP Franz Karmasin, maďarské menšině bylo zřízení státního sekretariátu kvůli odmítání nacionálně-socialistické ideologie jejími politickými představiteli pod Esterházyho vedením odepřeno.²³

Esterházy již na počátku druhého období své politické kariéry jednoznačně odmítl ideologii národního socialismu. Ještě na sklonku podzimu 1938 upozornil veřejně v tisku, že nacionální socialismus je německý pro-

²¹ ČARNOGURSKÝ, Pavol: *14. marec 1939*. Bratislava 1992, s. 226 a 244; ESTERHÁZY, L.: *Szívék*, s. 105.

²² POPÉLY, Gy.: c. d., s. 181; A (cseh)szlovákai magyarok lexikona 1918-tól napjainkig (internetový projekt), Fórum inštitút pre výskum menšín, Šamorín, Slovensko, <http://www.foruminst.sk/>, *Lexikon*, heslo: Szlovenszkói Magyar Párt; MOLNÁR, I.: *Esterházy János*, s. 223; KAMENEC, Ivan: *Slovenský štát (1939–1945)*. Praha 1992, s. 33.

²³ MOLNÁR, I.: *Esterházy János*, s. 131–132; BALASSA, Z.: *Pilóta*, s. 58 a 57; KAMENEC, I.: *Slovenský štát*, s. 26 a 33; *Kto bol zvolený?* Slovák, č. 289, 20. 12. 1938, s. 3.

dukt, který nemůže být považován za exportní artikl a kategoricky odmítal nahrazení Kristova kříže ve znaku strany fašistickým znakem šípu. V dubnu 1939, tedy na samém začátku existence samostatné Slovenské republiky, Esterházy opět jednoznačně prostřednictvím tisku zdůraznil, že maďarská strana nemá a nikdy nebude mít nic společného s nacionálním socialismem. Politický lídr slovenských Maďarů přitom upozorňoval, že nacionálně-socialistickou ideologii neuznává za státní ideologii ani samotné Maďarsko, a proto představitele maďarské menšiny varoval, že kdo by se postavil proti programu maďarské strany, ohrozí tím nejen jednotu slovenských Maďarů, ale i všeobecné maďarské zájmy, stejně jako zájmy Maďarska.²⁴

Protože Maďaři byli v totalitním Slovenském státu díky nacionálně socialistické ideologii nepoddajné MP pod Esterházyho vedením druhořadou národnostní menšinou, vystupoval János Esterházy i v samostatném Slovensku jako důsledný obhájce práv příslušníků maďarské menšiny. Esterházy tak i za éry Slovenského štátu prosazoval v opozici vůči státní politice oficiálně na půdě slovenského sněmu právo každé národní skupiny na její plnohodnotnou národní seberealizaci i za té okolnosti, není-li mu umožněno národní využití v rámci vlastního nezávislého státu. Toto právo však Esterházy požadoval nejen pro Maďary žijící na Slovensku, ale současně i pro ty Slováky, kteří se po vídeňské arbitráži ocitli pod maďarskou státní správou. Pozornost z počátku druhé etapy Esterházyho politické kariéry vzbuzuje v této souvislosti jeho veřejný projev při příležitosti slavnostního uvítání maďarského vojska v čele s regentem Maďarského království Miklósem Horthym de Nagybánym v Košicích 11. listopadu 1938, kterou vídeňská arbitráž přikla Maďarsku. Esterházy tehdy Horthyho veřejně vyzval, aby Maďarsko poskytlo Slovákům, kteří se ocitli úpravou hranic uvnitř maďarského státu, jakožto národnostní menšině stejná práva, která požadují menšinoví Maďaři na Slovensku.²⁵

Esterházy se však za samostatného slovenského státu zviditelnil především svým odvážným postojem ve Sněmu Slovenské republiky 15. května 1942 na jeho 87. schůzi, kdy jako jediný poslanec nehlasoval pro návrh ústavního zákona, který měl legalizovat již od počátku roku probíhající deportaci slovenských Židů (zákon č. 68/1942 o zrušení státního občanství vystěhovaných Židů). Předseda MP sice následně při odůvodňování svého kroku maďarské vládě přiznal, že osobně není přítelem Židů, nicméně zdůraznil, že svým hlasem nemůže v žádném případě podpořit takovou legislativní normu, která pošlapává každé božské a lidské právo. Esterházy odmítal protižidovský zákon z května 1942 i z pozice příslušníka menšinového národa, resp.

²⁴ MOLNÁR, I.: *Esterházy János*, s. 234–235.

²⁵ POPÉLY, Gy.: *Esterházy János*, s. 180–181.

jménem celé maďarské menšiny, jak toto osobně deklaroval i směrem k předsedovi slovenského sněmu. Podle Esterházyho bylo pro slovenské Maďary zcela nemyslitelné, aby se jako národnostní menšina přihlásili k takovému zákonu, který zmocňuje většinu k vystěhování menšiny.²⁶

7 GULAG a československé věznění (1946–1957)

Kvůli svému neoblomnému politickému postoji se Esterházy na sklonku války dostal logicky do hledáčku gestapa, před kterým se musel ukrývat u svých známých na venkově. Do Bratislavy se vrátil až poté, co ji gestapo s blížící se frontou opustilo a zůstal zde navzdory radám svého okolí, aby před blížícími sovětskými vojsky utekl do zahraničí. Nedlouho po válce tak byl zadržen a vydán představitelem sboru pověřenců Gustávem Husákem, tehdejším pověřencem pro věci vnitřní v Bratislavě, orgánům sovětské státní bezpečnosti (NKVD), které ho 29. července 1945 odvezly do Sovětského svazu. Nutno však zdůraznit, že Esterházy byl zadržen během své dobrovolné návštěvy u pověřence pro věci vnitřní, jemuž přišel oznámit, že se neukrývá a že je plně k dispozici, resp. až po jeho předcházejícím několikadenním zadržení Sověty, kteří ho nakonec, protože vůči němu nenalezli usvědčující údaje, propustili na svobodu. O necelý rok později, 24. června 1946, byl Esterházy v Moskvě na základě vykonstruovaných obvinění odsouzen k deseti letům nucených prací a následně, 13. července 1946, byl s transportem odvezen do pracovních táborů GULAG v sovětské autonomní republice Komi. Nejprve do městečka Kňazpogost, odkud však byl 15. srpna 1946 převezen do Rakpasu a nakonec pak do tábora Sangradok-Protok, kam byl transportován 7. března 1948. Zde Esterházyho pobyt v sovětských pracovních táborech předčasně skončil, neboť v souvislosti s následným rozhodnutím sovětských orgánů o jeho předání do Československa mu bylo z trestu šest let odpuštěno. Československým orgánům byl předán v Čiernej nad Tisou 20. dubna 1949, odkud byl převezen do Košic a 21. dubna 1949 pak do Bratislavy.²⁷

Na Slovensku byl ovšem Esterházy současně 16. září 1947 odsouzen v nepřítomnosti („in contumaciam“) Národním soudem v Bratislavě k trestu smrti provazem za vlastizradu. Po jeho vydání ze Sovětského svazu mu však

²⁶ POPÉLY, Gy.: c. d., s. 184–185; MOLNÁR, I.: *Esterházy János*, s. 243–244; KAMENEC, I.: *Slovenský stát*, s. 113–115; *Snem schválil zákon o zrušení štátneho občianstva vystahovaných Židov*. Slovák, 24, 1942, č. 111, 17. května, s. 3.

²⁷ ABS, S/2 (215) – 51 – 81, dok. č. 9695/06–E–1949 z 26. dubna 1949, dokument Povereníctva vnútra, Odboru StB, fol. 2 a 3; tamtéž, cit. dok. Zápisnica napísaná dňa 25. apríla 1949..., 19; POPÉLY, Gy.: *Esterházy János*, s. 185–186; MOLNÁR, I.: *Esterházy János*, s. 308.

byl za přispění jeho rodiny i přátel prezidentem republiky Klementem Gottwaldem v roce 1950 trest smrti změněn na doživotí. O pět let později, v roce 1955, byl pak Esterházymu doživotní trest zmírněn na 25 let odnětí svobody. Zločin domácí zrady měl Esterházy podle Národního soudu spáchat podle nařízení Slovenské národní rady č. 33/1945 ve znění vyhlášky č. 58/146 Sbírky nařízení SNR.²⁸

Esterházy vykonával trest ve více československých vězeňských zařízeních. V době od 24. června 1950 do 29. července 1953 v Útvaru nápravných zařízení (ÚNZ) Mírov. Odtud byl z důvodu onemocnění plic přemístěn do nemocničního oddělení v ÚNZ Ilava, kde setrval do 12. března 1954. Z této věznice byl eskortován do vězeňské nemocnice trestního ústavu Ročov, kde byl hospitalizován do 13. dubna 1955. K dalšímu nemocničnímu pobytu byl převezen do ÚNZ Plzeň-Bory. Dne 28. května 1955 se vrátil do nemocnice v ÚNZ Mírov. V době od 28. května 1955 do 2. května 1956 vykonával trest v ÚNZ Leopoldov. Zde byl umístěn na II. oddělení hradu v objektu č. 20. Ve velmi vážném zdravotním stavu byl 2. května 1956 vrácen zpět na Mírov, kde 8. března 1957 zemřel na tuberkulózu plic. Tělesné ostatky Jánose Esterházyho byly převezeny do městského krematoria v Olomouci, kde byly dne 12. března 1957 ve 12 hodin zpopelněny a jeho urna byla označena číslem 9181.²⁹

Místo uložení urny s Esterházyho ostatky bylo nalezeno až padesát let po jeho smrti, v roce 2007. Ovšem zatímco v roce 1993 Ruský nejvyšší soud Esterházyho rehabilitoval, Slovenský nejvyšší soud naopak o rok později odmítl případ bývalého předního politického představitele československé maďarské menšiny znovuotevřít. V současné době tak rozdílný pohled na Esterházyho politickou osobnost nadále slovenskou a maďarskou odbornou i širší veřejnost rozděluje a ještě nějaký čas bohužel rozdělovat bude.³⁰

²⁸ ABS, tamtéž, rozhodnutí Národního soudu v Bratislavě z 16. září 1947, Tn Lud 19/47, fol. 2–11; MOLNÁR, I.: *Esterházy János*, s. 338–339, 345 a 357.

²⁹ KAFKOVÁ, A.: *Místo posledního odpočinku Jánose Esterházyho*. Historická penologie. Časopis pro historickou penologii, 2007, č. 2, s. 31–33, resp. 31–32.

³⁰ Tamtéž, s. 32; MOLNÁR, I.: *Esterházy János*, s. 389.

RÉSUMÉ

ÚSTŘEDNÍ POLITICKÁ AUTORITA MAĎARSKÉ MENŠINY
TŘICÁTÝCH LET 20. STOLETÍ – HRABĚ JÁNOS ESTERHÁZY (1901–1957)

Hrabě János Esterházy se v první polovině třicátých let 20. století stal jedním z vůdčích politických osobností maďarské menšiny v Československu. V roce 1932 byl zvolen do čela jedné ze dvou maďarských menšinových parlamentních stran, Zemské křesťansko-socialistické strany, v roce 1935 usedl do lavic poslanecké sněmovny Národního shromáždění a v roce 1936 se stal výkonným předsedou Sjedenocené maďarské strany (Egyesült Magyar Párt; EMP). I díky jeho vlivu zákonodárci obou maďarských menšinových politických stran v prosinci 1935 poprvé nezaujali při volbě prezidenta republiky negativistické stanovisko a hlasovali pro Edvarda Beneše. V září 1936 prezident Beneš nabídl Esterházymu post ministra bez portfeje, Esterházy však vstup do vlády odmítl. Měl nemalou zásluhu na tom, že v době vyhrcoené vnitropolitické krize první republiky na sklonku léta a podzimu 1938 nebyla československá vláda na rozdíl od sudetoněmeckých oblastí nucena vyhlásit na maďarskojazyčném území výjimečný stav. Byl jediným poslancem Sněmu Slovenské republiky, který 15. května 1942 nehlasoval pro návrh ústavního zákona legalizujícího deportaci slovenských Židů. Po druhé světové válce byl odsouzen „in contumaciam“ Národním soudem v Bratislavě k trestu smrti provazem za vlastizradu. Zemřel v roce 1957 ve věznici na Mírově.

SUMMARY

THE MAIN AUTHORITY OF THE HUNGARIAN MINORITY IN 1930S –
COUNT JÁNOS ESTERHÁZY (1901–1957)

Count János Esterházy became one of the leading political figures of the Hungarian minority in Czechoslovakia in 1930s. In 1932 he was elected a leader of one of two Hungarian parliamentary minority parties, the Provincial Christian-Socialist Party. In 1935 he took a seat in Chamber of Deputies of National Assembly and in 1936 he became an executive chairman of the United Hungarian Party (Egyesült Magyar Párt; EMP). Also thanks to his influence, legislators of both Hungarian parliamentary minority parties did not adopt a negative attitude towards the presidential election for the first time and voted for Edvard Beneš in December 1935. President Beneš offered

a post of a minister without portfolio to Esterházy in September 1936; however, Esterházy rejected to enter into the government. He had considerable credit that the Czechoslovak government contrary to Sudeten German areas was not forced to proclaim a state of emergency in Hungarian speaking territories during the acute domestic political crisis of the First Republic at the close of summer and in autumn 1938. He was the only deputy of the Assembly of the Slovak Republic which did not vote for the constitutional bill making legal the deportation of Slovak Jews on 15 May 1942. After the Second World War he was sentenced to death by hanging for treason "*in contumaciam*" by the National Court in Bratislava. He died in Mírov prison in 1957.

Key words:

History, 20th century, politics, Czechoslovakia, Hungarian minority, János Esterházy

Translated by Mgr. Hana Ferencová

Mgr. et Mgr. Andrej Tóth, Ph.D.
Ústav stredoevropských štúdií
Fakulta verejných politik
Slezská univerzita v Opavě,
Hradecká 665/17
746 01 Opava